

Олена Кріслата

ГІБРИДНА ВІЙНА ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА

Розглянуто особливості вивчення гібридної війни дослідниками у галузі права, історичної науки, політології, філософії, соціальних комунікацій, соціології. Акцентовано на інформаційній складовій гібридної війни, основними суб'єктами якої є ЗМІ та Інтернет.

Ключові слова: *гібридна війна, агресія, інформаційна боротьба, технології гібридної війни.*

The peculiarities of the study of hybrid war by researchers in the fields of law, historical science, political science, philosophy, social communication, and sociology have been examined. The focus is on the information component of the hybrid war, the main actors are the media and the Internet.

Keywords: *hybrid war, aggression, information struggle, technologies of hybrid war.*

Постановка проблеми. Гібридну війну називають війною четвертого покоління, «війною, яка сполучає традиційні та нетрадиційні форми, військові та невійськові тактики» [14, с. 88]. Особливого значення це питання набуває під час тривалої збройної агресії Російської Федерації проти України, що є антиправовою, антиукраїнською, злочинною, спрямованою на поступове руйнування економічної та соціальної структури суспільства, матеріально-технічної інфраструктури Української держави [11, с. 82].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню гібридної війни та українського суспільства в умовах війни присвятили свої дослідження М. Гетьманчук, І. Кононов, В. Кравченко, К. Попович, Г. Почепцов, О. Пулим, І. Рущенко, М. Требін, Т. Фісенко, Л. Чекаленко та ін.

Формулювання мети статті. Ставимо за мету розглянути особливості вивчення гібридної війни дослідниками у галузі права, історичної науки, політології, філософії, соціальних комунікацій, соціології, зосередивши увагу на її інформаційній складовій.

Виклад основного матеріалу. Дослідники в галузі права зазначають, що термін «гібридна війна» вперше прозвучав на саміті НАТО у вересні 2013 р. у Великій Британії. На думку Л. Волкотруб, гібридна війна поклала «початок кардинально функціонально оновленої сфери оборони, нової якості збройних сил та їх основних

функцій, оскільки з'явилася нова форма агресії. Вона поєднує інформаційно-торговельну-енергетичну війну; традиційну воєнну агресію та окупацію; залучення територіально-кримінальної діяльності; розширення функції диверсійно-підривної та партизансько-громадянської складової» [11, с. 77].

Гібридна війна як специфічний вид бойових дій характеризується тим, що вона відбувається як війна без правил. «У такій війні, — зауважує А. Єрмоленко, — стає проблематичною цінність, принаймні з боку агресора, моральних і правових норм» [11, с. 78].

Ця війна є наслідком агресивної політики російського керівництва щодо України. Її мета — економічне, політичне, військово-технічне, гуманітарно-культурне і морально-психологічне підкорення України. Російські ЗМІ активно і цілеспрямовано через Інтернет та інші засоби інформаційних технологій формують у населення України, а також громадян інших країн образ «ворога»-українця [11, с. 78—79].

Гібридну війну називають «типом воєнного конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у XXI столітті» [9, с. 75].

С. Ховрич [17, с. 73—77], зазначаючи, що російсько-українська війна є важливою складовою серії конфліктів на пострадянському просторі, наводить такі головні передумови: законсервовані конфлікти, зокрема вірмено-азербайджанський конфлікт за участю РФ; українсько-російські торгово-економічні війни; активне втручання РФ у внутрішні справи України.

У працях із політології зазначено, що автором концепту «гібридна війна» вважають американського дослідника Ф. Хоффмана. Він стверджує, що «гібридна війна — це суміш летальності міждержавного конфлікту з фанатизмом і люттям партизанської війни. В таких конфліктах держави або підтримані ними бойовики і терористи будуть використовувати переваги сучасного озброєння, систем зв'язку, кіберзлочинності, інформаційної пропаганди і масового насилля проти цивільних» [5, с. 139—140].

На думку науковців [5, с. 140], головним аспектом гібридної війни є поєднання трьох видів насилля — терористичного, кримінального і військового. Їх застосовують для досягнення політичних цілей, якими найчастіше є бажання зруйнувати легітимність, довіру і авторитет представників влади. Вирішальну роль для успіху

гібридної стратегії відіграють не військові, а гуманітарні, економічні, політичні та інформаційні фактори.

М. Требін — один із перших українських дослідників [5, с. 141], що визначив гібридну війну як комбінацію з партизанської і громадянської війни, заколоту і тероризму, головними дійовими особами яких є нерегулярні військові формування, бойовики, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, спецслужби іноземних держав, приватні військові компанії, військові контингенти міжнародних організацій [16, с. 366]. Він зазначає, що впродовж усієї гібридної війни важливе значення надається інформаційній боротьбі, де основними дієвими суб'єктами є ЗМІ та Інтернет; інформаційна боротьба, яка здійснюється протягом усієї гібридної війни, спрямована на руйнування духовного світу націй і народів, проти яких вона ведеться; до елементів інформаційної війни належать: добування розвідувальної інформації, дезінформування, психологічні операції, напади на інформаційну структуру, зараження комп'ютерними вірусами обчислювальних мереж супротивника, а також відповідні заходи протидії для захисту власних інформаційних ресурсів [16, с. 367—370].

Дослідники в галузі філософії (зокрема Р. Додонов) акцентують такі характеристики основних принципів гібридної війни: зростання ролі невійськових способів у досягненні політичних і стратегічних цілей; зміщення акценту протиборства в бік політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів; прихований характер військових заходів; перехід до відкритого застосування сили (часто під виглядом миротворчої діяльності та кризового врегулювання) вже на завершальному етапі, в основному для досягнення остаточного успіху [17, с. 11—15].

На думку О. Мальцевої [17, с. 118—122], найактивніше гібридна війна вводить у свій коловорот культуру, адже через культурний вплив закладаються масові психологічні настанови, ціннісні пріоритети.

У 2017 р. вийшла друком наукова монографія «Гібридна війна: in verbo et in praxi», підготовлена науковцями-викладачами кафедри філософії Донецького національного університету імені Василя Стуса, іншими вченими України і Польщі. Праця присвячена методологічним проблемам та маніпулятивним механізмам ведення

гібридної війни. Серед авторів — українські й польські дослідники, зокрема О. Базалук, Р. Додонов, Г. Ковальський, В. Мандрагеля, К. Новікова, Л. Роман, Р. Халіков, О. Штоквиш та ін. Монографія складається із трьох частин. Перша частина розкриває змістове навантаження концепту «гібридна війна» в контексті еволюції терорії війни. У ній червоною ниткою проходить думка, що комбінація військових та невійськових методів із залученням протестного потенціалу населення становить суть війн нового покоління. У другій частині висвітлено інформаційно-маніпулятивний інструментарій ведення гібридних війн; у третій — автори описують особливості гібридних війн початку XXI ст. Зроблено висновки, що гібридна форма цивілізаційної експансії обрана керівництвом Російської Федерації не випадково, бо у російському суспільстві не зникло почуття національної образи внаслідок поразки у «холодній війні», розпаду СРСР та втрати статусу наддержави [17, с. 31—35].

Дослідники в галузі соціальних комунікацій [19, с. 26] зазначають, що гібридну війну у міжнародній термінології називають *hybridwarfare*.

Концептуальні засади, які пізніше стали основою поняття «гібридна війна» як інструменту маніпуляції громадською думкою, виклав американський медійний критик Г. Шіллер. Він зазначав, що миттєвість передачі інформації сприяє посиленню маніпулятивних можливостей інформаційної системи. Цей параметр актуалізується завдяки можливостям мережі Інтернет та інших електронних медіа, які здатні поширювати інформацію майже миттєво [19, с. 26]. Дж. МакКуєн розглядає гібридну війну як поєднання традиційних і асиметричних форм насилля з одночасним залученням місцевого населення до участі у конфлікті і введення в оману міжнародної спільноти [5, с. 140], як «основний метод дій в асиметричній війні, що ведеться на трьох вибіркових видах поля бою: (1) серед населення конфліктної зони; (2) тилового населення; (3) міжнародного співтовариства» [20].

М. Гетьманчук виокремлює три складові гібридної війни: інформаційну, психологічну, ідеологічну [1, с. 297]. Дослідник зазначає, що кожна зі складових має свій зміст, але зазвичай вони між собою пов'язані.

Провідною складовою гібридної війни дослідники [2; 3; 6; 7; 18; 19] вважають інформаційну. Її метою є «управління процесом

зміни свідомості людей, їх світогляду, ставлення до суспільства і держави» [18, с. 69]. Розглядаючи етапи гібридної війни (інноваційна агресія, застосування нерегулярних збройних формувань або прихованих армій, офіційні військові дії або демонстрація сили), О. Курбан акцентує важливість інформаційної складової на всіх її етапах. На його думку, «на першому етапі вона створює умови для виникнення конфліктної ситуації, на другому — забезпечує привід для опосередкованого втручання держави-агресора у внутрішні справи атакованої країни, на третьому — створює відповідний медійний фон для легітимізації дій агресора» [6, с. 197]. Її вважають навіть не складовою, а окремою війною — інформаційною [1, с. 297—298]. Називають «війною сенсів», що вирізняється застосуванням «передових методів агітації та пропаганди» [6, с. 197].

Найбільш поширеним методом інформаційної війни вважають пропаганду [18, с. 71], що звертається до почуттів масової аудиторії, «повторює однотипні установки постійно і багаторазово» [19, с. 28]. До основних прийомів пропаганди відносять «формування у масовій свідомості образу жертви з фігуранта, що насправді є злочинцем, перекладання відповідальності та приписування власних злочинів супернику, ігнорування фактів та таврування всіх, хто не згоден з пропагандою» [18, с. 72].

Науковці одностайні в тому, що у сучасному світі ключовим елементом і чинником інформаційних воєн є ЗМІ і нові медіа. Зауважують, що «технології інформаційних воєн засновані на маніпулятивному управлінні свідомістю і підсвідомістю громадян за допомогою правдивої або помилкової інформації» [3]. Мас-медіа, як стверджують дослідники, «вийшли за межі суто допоміжної ролі, ставши потужним самостійним чинником, що впливає на історичні долі народів» [2], адже пропонують суспільству не тільки інформацію та продукцію, а й ідеї і навіть світогляд [4, с. 54]. Інформаційні мережі через інформаційні потоки пропагандистського, навчального, маніпулятивного і навіювального спрямування охоплюють людину своїми впливами, змушують підкорятися нав'язуваній думці. Зокрема, як технології впливу на масову свідомість в Інтернеті застосовують масове розміщення замовних коментарів та постів на інтернет-ресурсах; створення рейкових акаунтів та сайтів; розміщення замовних матеріалів на найбільш популярних ресурсах, хакерські атаки тощо [8].

В. Лизанчук [7] зазначає, що метою інформаційно-психологічної війни є залякування, деморалізація, «світоглядне, духовно-моральне, національне покалічення». На його думку, під час нинішньої російсько-української війни інформаційно-психологічна складова є визначальною. Адже російсько-українська війна — це війна морально-духовних, національних цінностей, світоглядних, гуманістичних орієнтирів.

Досліджуючи інформаційну війну, науковці стверджують, що вона характеризується надмірністю одних новин та ігноруванням інших (відповідно до ідеологічних уподобань). Аналізують, що новинна стрічка містить як реальні новини, так і фейк-новини. Фейк-новини можуть підтримуватися або замінюватися фейк-відео, фейк-фотографіями, правдивість яких не можна ні довести, ні спростувати. Вигідні аргументи спираються на відповідне мовне вживання, підтримуються формами руху камери, повторами кадрів тощо. Пов'язана зі свободою слова формула «журналісти без кордонів» в умовах жорсткої інформаційної війни модифікується у варіант «журналісти без етичних обмежень і норм» [15].

У збірнику «Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення» [17] подано матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка відбулася у м. Маріуполь 9 червня 2017 р. Автори звертаються до проблем гібридної війни як порівняно нового та недостатньо дослідженого соціального феномену, розглядають українське суспільства в умовах війни, шляхи подолання наслідків війни, а також перспектив реінтеграції, примирення та миротворення.

Найбільш повно розглянув гібридно-інформаційну війну Г. Почепцов у праці «Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття». На підставі описаних у ній характеристик гібридної війни можемо виокремити такі її визначальні риси:

Військові дії в гібридній війні приглушені, а інформаційні, навпаки, різко посилені.

Інформаційні операції спрямовані на:

а) масову свідомість у тактичному аспекті, коли вирішуються завдання близького плану;

б) масову свідомість у стратегічному аспекті, коли вирішується проблема досягнення цілей далекого плану;

в) структури управління, алгоритми прийняття рішень, що має за мету зміну цінності популяції.

Глибинні трансформації ментальної сфери відбуваються за допомогою когнітивної зброї, коли вигадують помилкові, неправильні, недостовірні концепти, розкручують їх у ЗМІ.

Гібридну війну ведуть таким чином, щоб перешкодити нападаючим адекватно реагувати у відповідь. Це головне завдання гібридного інструментарію, який прагне впливати на центри прийняття рішень супротивника.

Ця війна може постійно змінювати правила гри і задіяні типи сили, оскільки одночасно оперує як військовими, так і цивільними складовими. Цивільна смуга є фундаментом для військової.

Гібридна війна працює не тільки з атакованим населенням, а й зі своїм власним. Завдяки Інтернету відбувається зв'язок не з одиницями, як це було з друкованими інформаційними потоками, а з масами.

Ця війна перерозподіляє активність із фізичного простору на роботу в інформаційному й віртуальному просторах. Перемогти в ній можна, охопивши всі три простори.

Гібридна війна може перетворитися на домінуючий вид війни у майбутньому [10, с. 215—224].

Дослідники в галузі соціології зазначають, що під час класичних війн «функції держави, війська і народу не перехрещуються: уряди займаються політикою, сваряться між собою або миряться; військо веде воєнну кампанію; отже, солдати у різних одностроях б'ються між собою, а народ спостерігає і, звичайно, несе усі тяготи війни на своїх плечах». А «війна нового покоління стає “нетриктарною”; класична тріада руйнується, тепер “мирні” натовпи використовують як зброю; на театрі воєнних дій з'являються іррегулярні парамілітарні формування, війна взагалі може офіційно не бути оголошеною, а окупація мати повзучий характер» [12, с. 35].

Доктор М. Галеотті, керівник Центру європейської безпеки, стверджує, що гібридна війна — це насамперед тест країни на стійкість політичного правління. У гібридній війні переважають невійськові форми боротьби — «співвідношення 4:1 на користь невійськових методів інвазії» [14, с. 89].

Досліджуючи українське суспільство в умовах війни та перспективи реінтеграції, примирення й миротворення, соціологи, зо-

крема, дають оцінку патріотичних настроїв сучасної молоді (А. Слободянюк), змін у публічному просторі під впливом гібридної війни (О. Матичак), інфраструктури миру (І. Дубровський), основних теоретичних положень кібервійни (Ю. Седая), особливостей когнітивної зброї і когнітивної безпеки (Н. Зубар, І. Рущенко) [17].

Найбільш повно природу російсько-української гібридної війни з'ясовано у монографії І. Рущенка «Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога» [13]. Автор розглядає гібридну війну як соціальний проект, аналізує структуру російсько-української гібридної війни, зосереджує увагу на підривних соціальних технологіях. Він, зокрема, зауважує, що «гібридна війна є не просто новим щаблем у розвитку військового мистецтва та використання сучасних технологій для руйнування і панування; вона відбувається у принципово новому цивілізаційному, культурному, соціальному середовищах» [13, с. 23]. І. Рущенко виокремлює три етапи гібридної війни: підготовчий, «м'якої сили», збройного силового протистояння («гаряча фаза»), і зауважує, що війна вступає до «гарячої фази», коли вичерпуються можливості «м'якої сили» і коли країна-жертва прокидається від шоку і спроможна дати відсіч. Оскільки гібридна війна — це ланцюг запланованих агресором подій, які ведуть до загарбання чужих територій, то, щоб зруйнувати плани ворога, як вважає І. Рущенко [13, с. 101, 160], необхідно розірвати цей ланцюг.

Висновки. На підставі викладеного можемо підсумувати, що дослідники з різних галузей акцентують на тому, що гібридна війна — це війна без правил, яка вирізняється агресією, використанням сучасних технологій та сучасних методів мобілізації, вона спрямована на руйнування духовного світу націй і народів, проти яких ведеться. Серед трьох її складових (інформаційна, психологічна, ідеологічна) найважливішою є інформаційна складова, головні суб'єкти якої — ЗМІ та Інтернет. З огляду на важливість інформаційної складової гібридну війну називають ще інформаційною війною або, зважаючи на великий вплив інформації на людей, інформаційно-психологічною війною. Особливо актуальним є дослідження російсько-української гібридної війни, що спрямована на поступове руйнування соціальної структури суспільства, матеріально-технічної інфраструктури Української держави.

1. *Гетьманчук М.* «Гібридна війна» Росії проти України: інформаційний аспект. URL: <http://www.asv.gov.ua>.
2. *Дементьева К. В.* Информационная война и социальная ответственность журналистов // Журналистский ежегодник. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/informatsionnaya-voyna-i-sotsialnaya-otvetstvennost-zhurnalistov>.
3. *Кинаш Ю. С.* Роль СМИ и «новых медиа» в современных политических конфликтах // Вестник Московского государственного областного университета. 2017. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-smi-i-novyh-media-v-sovremennyh-politicheskikh-konfliktah>.
4. *Корабльова В.* Медіаконструювання соціальної реальності: ідеологічний ракурс // Гуманістичний часопис. 2012. № 4. URL: <https://khai.edu>.
5. *Кравченко В. Ю.* Теорія «гібридної війни»: український вимір // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Політологія. 2015. № 2. URL: <http://repo.dma.dp.ua>.
6. *Курбан О. В.* Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навч. посіб. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с. URL: http://www.mil.univ.kiev.ua/files/222_1044284240.pdf.
7. *Лизанчук В.* Посилюймо інформаційно-психологічну безпеку в умовах гібридної війни Росії проти України! URL: <http://journ.lnu.edu.ua>.
8. *Петренко О. С.* Інтернет як субпростір суспільства: структури та процеси: дис. ... канд. соціол. наук. Старобільськ, 2017. URL: <http://dissertations>.
9. *Попович К. В.* Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Історія. 2016. Вип. 2 (35). URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>.
10. *Почепцов Г.* Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
11. *Пулим О. В.* Антиправова, антигуманна сутність гібридної війни Росії проти України та її соціальні наслідки // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Юридична. 2016. Вип. 2. URL: <http://journal.lvduvs.edu.ua>.
12. *Рущенко І. П.* Підривні соціальні технології у структурі гібридної війни // Право і безпека. 2015. № 2. URL: <http://oaji.net/articles>.
13. *Рущенко І. П.* Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.

14. *Рущенко І. П., Рущенко Ю. І.* Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни // Український соціум. 2016. № 3(58). URL: <http://www.ukr-socium.org.ua>.
15. *Синельникова Л. Н.* Информационная война ad infinitum: украинский вектор // Политическая лингвистика. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-voyna-ad-infinity-ukrainskiy-vektor>.
16. *Требін М. П.* Феномен «гібридної» війни // Гілея: наук. вісн. 2014. Вип. 87. С. 366—371. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
17. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 9 черв. 2017 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2017. 311 с. URL: <https://www.google.com.ua>.
18. *Феськов І. В.* Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві // Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 66—76. URL: <http://dspace.onua.edu.ua>.
19. *Фісенко Т.* Прояви гібридної агресії на масовокомунікаційному рівні // Вісник Книжкової палати. 2016. № 11. URL: <https://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
20. *Чекаленко Л.* Про поняття «гібридна війна» // Віче. 2015. № 5. С. 41—42. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

Оксана Литвин, Надія Голубінка

ЧАСОПИС «РІДНА МОВА» ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Висвітлено діяльність періодичного україномовного видання «Рідна Мова», яке виходить у Республіці Польща та завданням якого є налагодження ефективної співпраці українців Польщі та України. Подання наукових, методичних та просвітницьких матеріалів з української мови, історії та культури сприяє формуванню та збереженню етнонаціональної ідентичності українців за кордоном.

Ключові слова: «Рідна Мова», часопис, етнонаціональна ідентичність, українська мова, Україна, Польща.

The article is devoted to the periodical Ukrainian-language publication «Ridna Mova», which is published in the Republic of Poland and whose task is to establish effective cooperation between the Ukrainians of Poland and Ukraine. By providing scientific, methodological and educational